

CENGİZ AYTMATOV'UN ESERLERİNİN DÜNYA EDEBİYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ *

PROF. DR. ABDİDACAN AKMATALIYEV

Cengiz Aytmatov... Ünü bütün dünyaya yayılmış olan yazarın eserlerini burada uzun uzadıya anlatmaya gerek yok. Sihirli kalemi hakkında çok şeyler söylenmesi mümkün olan bu büyük yazar, aynı zamanda başarılı bir filozof, psikolog, lirik, ressam, bestekâr ve gazetecidir.

Manas Ata'nın ak karlı, buzlu zirvesinde, Şeker'de doğup büyümüş olan Aytmatov'un kutsal vatana imrenerek bakan dünya halkı, onun her bir güzide eserini büyük bir sabırsızlıkla bekliyor. Niçin?...

Yazarın eserlerinde yaptığı tasvirlerden, dağdan çıkan pınarın serinliğini, mis gibi kokan çiçeklerin çekiciliğini, gerçekleri, insanlığı, iyiliği, beşeriyet yaşamındaki mücadelenin zorluğunu, derin felsefi düşünceleri çıkarıyoruz. Aytmatov, "İnsanoğlu nasıl gerçek insan olur? ..." şeklinde devamlı sorulan soruya cevap arar.

Cengiz Aytmatov'un eserlerinin dünyada edebiyatımızın gelişmesi, bedîf eserlerimizin çoğalmasında önemli bir katkısı olduğunu hepimiz biliyoruz. UNESCO'nun yapmış olduğu istatistik araştırmasına göre, eserlerinin dünya halkı tarafından büyük ilgi görmesi ve çok baskı yapması, Cengiz Aytmatov'u diğer yazarların üzerine çıkarmıştır. Eğer yazarın edebî haritasını çizecek olsak, gökteki yıldızlar gibi göz kamaştıran bir şekil karşımıza çıkar. Sözün kısası, Türk dili konuşan bütün halklar, Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov ile iftihar etmektedir. Cengiz Aytmatov bütün Türk halklarının kültürlerinin, edebiyatlarının ve sanatlarının geliştiğini, dünya halkına gösteren aynası, haykıran sesidir.

* A.Ü. DTCF'de 5-6 Nisan 1994 tarihinde gerçekleştirilen "Cengiz Aytmatov Günleri"nde yapılan konuşmanın metni.

Aytmatov harikasının... Onun dünyaya bakışının halkın örf ve âdetine Manas ile başlayan, en zengin Türk dili konuşan halkların folkloruna dayandığını ve doğu ile batının görkemli kültürünün tecrübesiyle birleştirildiğini söyleyebiliriz.

Efsaneler, öyküler, masallar onun eserlerinde günümüz insanının iç dünyasına hitap edip duygularını uyandıran edebî, ahlakî, felsefî konularla okuyucuların ilgisini çeker.

Yazarın en güçlü tarafını psikolojik tahlili oluşturmaktadır. O sağlam psikolojik tahliliyle edebiyat dünyasında yeni çığırılar açmıştır. Cengiz Aytmatov insan psikolojisini yakından tanımakta ve insan psikolojisi üzerindeki tam ve yerinde tespitleriyle dikkat çekmektedir. Cengiz Aytmatov her bir insanın farklı psikolojisini büyük bir ustalıklı görebilmiştir.

Aytmatov'un kahramanlarını, büyük insanlar oluşturmuştur.

Yazarın kahramanlarının iç dünyası zengin, yüksek kültürün insanları olduğunu, eserlerinde görebiliriz. Ondaki temel hareket noktası, felsefî-yüksek hümanizm heyecanının, insandaki asaletin, düşünce seviyesini sağlamlaştırdığı fikridir.

Aytmatov'un düşüncesine göre; insanın doğa ile olan ilişkisini, insanın iç dünyası geliştirir. Hayvanlar dünyası hakkında yazdığı ıstıraplar bir sembol olarak yaşamaktadır. Gülsara, Karanar, Bugu-Ene, Börü-Ene, Akbara, Taşçaynar gibi çizdiği sağlam karakter tasvirlerini burada örnek olarak verebiliriz. Her bir tasvirinde yazarın düşüncesini, halkın tarihini, insanın kaderini, hayatın güzelliğini, adaleti, iyiliği ön plâna çıkaran tüm insanî, felsefî düşünce göze çarpar. Cengiz Aytmatov, hayalinden çıkan sembolik tasvirlerle Türk halkının hafızasından silinmeyen Umay-Ene'de tarihî bir bağlantı kurar. Aytmatov'un kurtları Akbara ve Taşçaynar'ı tasvirinin temeli halk düşüncesine dayanmaktadır. Bunun için Türk halkının kurt hakkındaki efsaneleri, yazarın dünya çapında yaratıcı felsefî düşüncelerine destek olmaktadır.

Yazara göre doğa, insanların yaşamını, iç dünyasını dengeleyen farklı kriterlerde rol oynar. Aytmatov, peyzajı tamamen şairane bir üslûpla tasvir ediyor. O yazdığı eserlerin hem şairi hem de bestekârdır.

Yazar, sadece Kırgızların yaşam biçimi ve sorunlarıyla sınırlı kalmayıp başka halkların da hayat tecrübesi ile dünyevî sorunlarını yansıtıyor.

Genel düşünceler üzerinde araştırma yapması yazarı daha üstün kılıyor. Ayrıca bu genel düşünceler, Aytmatov'un görüşünün başlangıç noktasını

oluşturuyor. Aytmatov'un estetik temelini, zamanın ve gelecek neslin üzerindeki insanların sorumluluk duygusu oluşturuyor.

Hayat ve ölüm, sevinç ve keder, şeref ve şerefsizlik gibi insana ait kavramlar, yazarın kalemiyle tekrar yansıtılıp sonuçta bütün insanların estetik kültüründe farklılaşan, kendi mührünü basan büyük düşünceler gibi önemli, derin bir söz dizimiyle karşımıza çıkar.

Aytmatov'un felsefesi; insanların büyüklüğüne, doğanın sonsuzluğuna, kutsal hümanizmin asil düşüncelerine dayanır. İnançlı düşüncelerin uyanışı yazarın görkemli dünyasının temeli ve esas düşüncesi sayılır.

Onun eserleri her zaman dramatik olmasının yanında trajedik olayları tasvir ederken yazar iyimser bir tavır takınıyor.

İnsanın umudu ölmez, sönmez.

Umut: bu hayat.

Aytmatov'un sözleri ne kadar sihirli, kudretli ve kutsal sözler...

Dünyada birçok büyük yazar mevcut. Onların her birinin insanoğlunun edebiyatının, sanatının gelişimine, bilincine tesir ettiği doğru. Edebiyatta önceden keşfedilmiş görkemli kitaları tekrardan keşfederek diğer büyük yazarlar gibi Aytmatov kendisinin tekrarı mümkün olmayan görkemli dünyasını yarattı. Sonuçta dünya kültürüne ve sanatına her taraftan tesir etmesiyle Aytmatov'un yaratıcılığı; yazarlara, şairlere, gazetecilere, rejisörlere canlı hayatın gerçeğini yansıtmak için ilham verir. Dünyayı tanımadaki felsefi-sosyal görüş açısının sınırlarını genişletir ve derinleştirir. İnsanların, yaşadığı yer kürenin karışıklığına, krize sürüklenmesine karşı çıkmalarının gerektiğini belirtir. İnsanda kardeşlik duygusunu uyandırarak gerçeklerin korunmasını, yeniliği ve geleceği düşünerek yaşamayı öğretir.

Cengiz Aytmatov'un ismi Türk dili konuşan halkların adıyla Sheakspare ve Folkner'in, Tolstoy ve Dostoyevski'nin, Goethe ve Dante'nin, Schiller ve Dickens'in, Garsia Markers ve Hemingway'in ve diğerlerinin ismiyle beraber anılması, bize gurur vermekte ve bizi coşturmaktadır. Böyle zamanda biz okuyucular, Türk dili konuşan halkların bir ferdi olmakla gurur duyuyoruz. Cengiz Aytmatov'a, bütün Türk halkının gönül sultanı dersek yanlış olmaz. O, bizim dünya insanlarına gösterdiğimiz en geçerli belgemiz, kimliğimizdir.

AKT: LEVENT KARTAL